

TĖVYNĖS GYNIMAS GINKLU – NUODĖMĖ AR DORYBĖ? KATALIKŲ BAŽNYČIOS POŽIŪRIS

Teologijos mokslų doktorantas lic. Gabrielius Edvinas Klimenka
*Vytauto Didžiojo universitetas,
Lietuvos šaulių sąjunga*

Anotacija. Romos Katalikų Bažnyčios tikintieji anksčiau ar vėliau kelia klausimą – ką derėtų daryti tėvynę užpuolus agresoriui. Straipsnyje apžvelgiamas Katalikų Bažnyčios mokymas akcentuojant būtent tėvynės gynimo ginklu moralumą. Apžvelgiamas Romos Katalikų Bažnyčios požiūris į karo ir taikos sampratą. Išryškunami momentai, kuriais atvejais ginkluotas pasipriešinimas neperžengia būtinosios ginties ribų, o kada gynyba yra neteisėta ir nepateisinama, sąlygos, kuriomis leistina ginkluota savo krašto gynyba, paliečiama biblinė gynybos samprata.

Pagrindiniai žodžiai: Ginkluota gynyba, būtinoji gintis, karas, moralinė teologija, Romos Katalikų Bažnyčios požiūris.

ĮVADAS

Tiek tikintieji, tiek sekuliarūs visuomenės nariai dažnai įsitikinę, jog Romos Katalikų Bažnyčios doktrina net ir karo atveju draudžia gynybai naudoti ginklus ir žudyti agresorius. Čia paprastai laikomasi Dekalogo draudimo žudyti. Katalikų Bažnyčia dažniausia laikoma ultrapacifistinių pažiūrų organizacija, o kariuomenėje tarnaujantys kapelionai šiuo atveju kelia kognityvinį disonansą, o neretai ir pasipiktinimą dėl to, kad katalikų dvasininkai laimina karius ir jų ginklus. Šios idėjos visuomenėje, bent jau toje jos dalyje, kuri save laiko krikščionimis, atgijo po filmo „Pjūklo ketera“ („Hacksaw Ridge“, 2016), kuriame rodoma Antrojo pasaulinio karo dalyvio Desmondo Doso gyvenimo istorija, peržiūros. Jis – ypač religingas jaunuolis, kuriam įsitikinimai draudžia žmogui atimti gyvybę. Tačiau, jo manymu, tai netrukdo stoti į kariuomenę, bet tarnaudamas

joje išsikovoja teisę neimti ginklo į rankas¹. Nors filmo herojus priklausė adventistams, tūlam tikinčiajam, taip pat ir katalikui, toks požiūris atrodo priimtinas. Tad šiame straipsnyje bandysime išsiaiškinti, koks iš tiesų yra Romos Katalikų Bažnyčios požiūris į tėvynės gynimą ginklu. Viliamės, kad tai padės abejojantiems dėl karo atveju galimo ginkluoto pasipriešinimo moralumo susivokti, kokia iš tiesų yra katalikiškoji gynimosi ginklu samprata.

Svarstydami šią temą – tėvynės gynimo ginklu² klausimą – nuodėmė tai ar dorybė, atliksime Romos Katalikų Bažnyčios dokumentų, kuriuose kalbama apie gynybą karo atveju, analizę.

KARAS IR TAIKA: ROMOS KATALIKŲ BAŽNYČIOS MAGISTERIUMO VERTINIMAS

Kaip pažymėjo religijotyryninkas Gintaras Beresnevičius, „mes, europiečiai, turime ilgą <...> religinių karų patirtį“³, todėl, savaime suprantama, formuojant požiūrį į karo ir gynybos jo metu moralumą, Romos Katalikų Bažnyčia (toliau – RKB) turėjo galimybę ne vieną šimtmetį ne tik teoriškai svarstyti karinių veiksmų moralumo klausimą, bet ir praktiškai įsitikinti, kurie šios srities moralinės teologijos principai veikia realybėje ir kurie nesiekia toliau nei sofistiniai pasvarstymai. Perdėm nesileisdami į gilius istorinius svarstymus, atkreipsime dėmesį tik į vieną iš daugelio Romos Katalikų Bažnyčios požiūrio į karybą formavimosi elementų, t. y. į tai, kaip karo teisės pradininku paprastai laikomas dominikonas Fracisco de Vitoria (~1483–1546 m.) savo veikaluose, remdamasis Naujojo pasaulio užkariautojų elgesiu su vietos indėnais, iš teologinės perspektyvos svarstė užkariautojų elgesio moralumą, valstybių tarpusavio santykius, aplinky-

¹ Plg. Pronckus R. Pjūklo ketera (*Hacksaw Ridge*): Viena tikėjimo pusė [interaktyvus], 2016 12 01 [žiūrėta 2018 09 30]. Prieiga per internetą: < <https://www.zurnalaskinas.lt/kino-teatras/2016-12-01/Pjuklo-ketera-Hacksaw-Ridg>>.

² Terminai „gynyba ginklu“ ar „ginkluota gynyba“ ir jų modifikacijos šiame tekste atspindi gynybinius interesus, kai naudojamas ginklas ir yra tikimybė, kad agresorius bus sustabdytas atimant jam gyvybę.

³ Beresnevičius G. *Naujojo atgimimo išvakarės: kontrsekuliarizacijos kontūrai Lietuvai*. Vilnius, 2005, p. 50.

bes, kuriomis valstybė gali teisėtai pradėti karą, ir pan. Jo kelti klausimai tapo dabartinės tarptautinės teisės teorijos pamatu⁴. Tuo norima pabrėžti, kad dabartinę humanitarinę teisę iš dalies formavo būtent RKB, tad remtis jos mokymo dėmenimis ne tik įmanoma, bet ir pageidautina.

Aptariant šią temą svarbu suprasti, kad ištisus šimtmečius RKB ne tik save suvokė kaip *carito* darbų ir artimojo meilės skelbėją, bet ir, kaip bet kuri labiau išsivysčiusi religija, nuklysdavo į uzurpacinio karo laukus, pateisindavo amoralių elgesį su savo priešais. Net ir nesigilinant į istorines vingrybes bei to meto politiką ir dvasingumą, dera atkreipti dėmesį, jog Bažnyčia save visuomet suvokė kaip *Ecclesia militans* dėl to, C. S. Lewiso žodžiais tariant, kad „krikščionybė yra kovojanti religija“⁵. Jos kovos laukas apėmė kovą už tiesą ir žemę, kovą su vergovine santvarka ir kovą su eretikais. Kovota įvairiais būdais. Po kryžiaus karų etapo, o ypač atsiradus Fracisco de Vitorios teologinei kryptiai, RKB suvokė, kad „labai didelė ekonominė, socialinė nelygybė tarp tautų kelia įtampą ir nesantaiką bei grasina taikai“⁶, tad karybos ir gynybos klausimai ne kartą buvo paliesti ir gvildinti Bažnyčios mokyme. Visos kovos, kad ir kokios būtų, leido plėtoti įvairių sričių teologiją, taip pat ir moralinės teologijos požiūrį į karą ir būtinąją gintį bandant išsaugoti tautos laisvę, valstybės suverenumą ir jos piliečius.

Benediktas XVI pranešime pasaulinės taikos dienos proga (2006 m. sausio 1 d.) pažymėjo, kad taika – ne „paprastas karo nebuvimas, bet atskirų piliečių sugyvenimas teisingumo valdomoje visuomenėje, kurioje kiek įmanoma įgyvendinamas gėris“⁷, todėl be galo svarbus santykio tarp valstybių apsibrėžimas ir bandymas išsaugoti tokį trapų taikos būvį. Popiežius Paulius VI pastebėjo, kad visuotinis solidarumas, kuris tikrai egzistuoja, mums ne tik teikia naudą, bet kartu yra ir pareiga⁸, tad šį solidarumą ir taiką dera puoselėti elgiantis pagal bendrą moralės suvokimą, taip pat remiantis prigimtinė teologija. Bendra moralė ir žmogaus pri-

⁴ Plg. Woods T. E. *Kaip Katalikų Bažnyčia sukūrė Vakarų civilizaciją*. Vilnius, 2016, p. 145–146.

⁵ Lewis C. S. *Tiesiog krikščionybė*. Vilnius, 2007, p. 57.

⁶ Popiežius Paulius VI. *Enciklika POPULORUM PROGRESSIO apie tautų vystymąsi*. Vilnius, 2010, § 76.

⁷ Benediktas XVI. *Dvasinės mintys*. Vilnius, 2006, p. 72.

⁸ Plg. Popiežius Paulius VI. *Enciklika POPULORUM PROGRESSIO apie tautų vystymąsi*. Vilnius, 2010, § 17.

gimtinės teisės čia atpažįstamos ir apibrėžiamos labiau antropologiniu ir bendražmogiškuoju kontekstu ir sugyvenimu, nes jokia „valstybė nėra moraliai autonomiška“⁹ ir visi mes gyvename pagal tą pačią prigimtinę teologiją. Galų gale ir valstybes saisto ta pati tarptautinė teisė, kuria vadovaujamos ne tik taikos metu, bet ir esant karo padėčiai, o tai suponuoja prielaidą, kad, siekdami bendro gėrio, esame vieni nuo kitų priklausomi. Čia kalbama ne tik apie pavienius individus, bet ir apie tautas, valstybes.

Katalikų Bažnyčios katekizmas (toliau – KBK) skelbia, kad „pagarba žmogaus gyvenimui ir jo plėtojimuisi reikalauja taikos. Taika nėra vien karo nebuvimas; jos negarantuoja ir priešiško jėgų pusiausvyra“ (KBK 2304)¹⁰, tad RKB, matydama trapią politinių jėgų pusiausvyrą, suvokia, kad karas gali kilti bet kurią akimirką ir bet kurioje vietoje. Iš čia išplaukia suvokimas, kad taika yra „visada trapus jėgų pusiausvyros vaisius“¹¹ ir tai, kad agresoriui užpuolus valstybę kyla gynybos būtinybė, tad moralinės teologijos principai skatina gilinti šį suvokimą, idant krikščionys ramia sąžine galėtų ginti savo kraštą nuo neteisėto užpuolimo, okupacijos ir kitokių karinio pobūdžio agresoriaus veiksmų. Žinoma, net ir priešiška valstybei pradėjus karinius veiksmus, Bažnyčia ragina besiginančią tautą neskubėti iškart naudoti ginkluotos gynybos, nes egzistuoja kolektyvinė atsakomybė, įsipareigojimas stabdyti karą. Karas – kraštutinė priemonė ir, jei jo įmanoma išvengti taikiu susitarimu, geriau daryti viską, kas įmanoma, kad nekiltų ginkluotas konfliktas.

Atkreiptinas dėmesys, jog RKB pritaria minčiai, kad valstybė turi turėti savo kariuomenę. Apie tai interviu, duotame žurnalistams grįžtant po vizito Lietuvoje, kalbėjo ir popiežius Pranciškus. Jis minėjo, kad „norint apsaugoti šalį, reikia turėti pamatuotą, bet ne agresyvią karinę struktūrą“¹². Nors karinės galios didinimas ir nepanaikina karinių konfliktų kilimo pavojaus, RKB Magisteriume teigiamai kalba apie galimybę

⁹ Woods T. E. *Kaip Katalikų Bažnyčia sukūrė Vakarų civilizaciją*. Vilnius, 2016, p. 156.

¹⁰ Čia ir kitur cituojamas Katalikų Bažnyčios katekizmas. Vilnius, 2015. Nuorodos žymimos santrumpa KBK ir paragrafo numeriu.

¹¹ Popiežius Paulius VI. *Enciklika POPULORUM PROGRESSIO apie tautų vystymąsi*. Vilnius, 2010, § 76.

¹² Žiugždaite S. Popiežius žurnalistams lėktuve: Stipriai išgyvenu Baltijos šalių istoriją [interaktyvus], 2018 09 26 [žiūrėta 2018 09 28]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-09-26-popiezius-zurnalistas-lektuve-stipriai-iskyvenau-baltijos-saliu-istorija/172034>>.

šaliai turėti savo kariuomenę ir apskritai apie karo tarnybą, kurią regi ne tik kaip teisę, bet ir kaip prievolę.

Teiginys, trumpai apibūrinantis RKB požiūrį į karo tarnybą, skambėtų taip: „Kas yra pasiryžęs tarnauti tėvynei kaip karys, tas yra tautų saugumo ir laisvės gynėjas. Deramai atlikdamas savo pareigas, jis tikrai prisideda prie tautos bendrojo gėrio ir taikos išsaugojimo“ (KBK 2310); asmuo, vengiantis karo tarnybos, kai ji privaloma, dėl sąžinės ar įsitikinimų, turi būti pasirengęs atlikti alternatyviąją tarnybą; kiekvienas asmuo, tarnaujantis ginkluotosiose pajėgose, yra pašauktas ginti gėrį, tiesą ir teisingumą¹³. O pratęsiant popiežiaus Pranciškaus mintį, galima drąsiai teigti, kad „yra pagrįsta teisė turėti karinę struktūrą, siekiant apsiginti, nes tai tiek pat teisėta, kiek turėti raktą nuo savo namų“¹⁴.

Karai yra neišvengiamybė, todėl svarbu turėti galimybę apsiginti. Tas, kuris atlieka karo ar alternatyviąją tarnybą, nenusižengia moralės įstatymams, tačiau tas, kuris vengia karo arba alternatyviosios tarnybos, kuri padeda išlaikyti taiką arba ginti savo kraštą, nusižengia moralei, vadinasi, nusideda.

GYNYBOS GINKLU MORALUMAS

Kalbėdami apie tikėjimą ir karą, neišvengsime temos, kiek krikščionis privalo būti pacifistas, ypač jei diskusija vyksta viešajame diskurse arba tarp krikščioniškųjų denominacijų. Šis įsitikinimas gajus, ypač tarp protestantiškųjų ir naujųjų krikščioniškųjų religinių judėjimų, tad iškart dera pažymėti, kad čia kalbėsime tik apie RKB poziciją, kuri gali kardinaliai nesutapti su kitų denominacijų ir konfesijų (pvz., Septintosios dienos adventistų bažnyčios), taip pat kvazikrikščioniškųjų bendruomenių (pvz., Jehovos liudytojų) požiūriu.

Iškart pažymėtina, kad RKB, nors ir kovoja už taiką pasaulyje, nesilaiskios šios radikaliojo pacifizmo pozicijos. Tai svarbu, nes pacifizmas, nors

¹³ Plg. *Компендиум социального учения Церкви*. Москва, 2006, § 502–503.

¹⁴ Žiugždaitė S. Popiežius žurnalistams lektuve: Stipriai išgyvenu Baltijos šalių istoriją [interaktyvus], 2018 09 26 [žiūrėta 2018 09 28]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-09-26-popiezius-zurnalistams-lektuve-stipriai-isygyvenau-baltijos-saliu-istorija/172034>>.

ir propaguoja nekovinį pasipriešinimą, nesuderinamas su RKB savivoka. Pacifizmas suponuoja pasyvų leidimą agresoriui daryti žalą, o, kaip jau buvo pasakyta anksčiau, RKB samprata atitinka *Ecclesia militans* nuostatas, kad „negalima nei žmogui, nei valstybei, nei visuomenei atimti pagrindinės teisės į savigyną ir į gynybą ginklu“¹⁵. Ši teisė suvokiama kaip pamatinė ir kylanti iš žmogaus, kaip Dievo paveikslas ir kūrinių, sampratos, todėl tikintysis privalo aktyviai priešintis karo keliamam blogiui.

Dėl valstybės gynimo RKB laikosi požiūrio, kad tai yra bendrojo gėrio gynimas, o „bendrasis gėris apima taiką, tai yra teisingos taikos tvarumą ir saugumą. „Bendruoju gėriu grindžiama asmens ir kolektyvo savigybos teisė“ (KBK 1909). Vadovaujantis šia samprata, gynyba karo atveju bendrąja prasme suvedama į du esminius aspektus: a) valstybės gynimą ir b) valstybės piliečių gynimą. Šie du aspektai tarpusavyje glaudžiai ir esmiškai susiję, tad ir gynybos klausimu apibrėžiami remiantis tais pačiais principais – būtinosios ginties teise ir prigimtinė teise į savo gyvybės išsaugojimą.

RKB moralinėje teisėje numatyti keli atvejai, kai pateisinamas kito žmogaus nužudymas. Vienas iš šių atvejų ir yra būtinoji gintis. Pažymima, kad tas, „kas veiksmu kėsina į kitų žmonių gyvybes, turi būti sustabdytas, net jei pats užpuolikas būtų nužudytas“¹⁶. Šis atvejis remiasi būtinosios ginties teise ir žmogaus gyvybės neliečiamumu. Žmogaus gyvybės neliečiamumas suponuoja bet kokį draudimą žudyti, tačiau KBK pabrėžiama, kad, „kas gina savo gyvybę, nenusikalsta žmogžudyste, net jeigu yra priverstas suduoti mirtiną smūgį užpuolikui <...> būtinoji gintis gali būti ne tik teisė, bet ir svarbi pareiga tam, kas yra atsakingas už kito gyvybę“ (KBK 2264-2265). Tad gindamas ir savo, ir kito asmens gyvybę asmuo nenusikalsta, net jei agresorius yra nužudomas. Tokiu gyvybės atėmimo atveju nužudymas nelaikomas gėriu, bet nelaikomas ir nuodėme. Tad tokį agresoriaus gyvybės atėmimą derėtų vertinti kaip (ne)išvengiamą būtinybę. Žinoma, čia dera nepamiršti, kad „tyčinis nekaltas žmogaus nužudymas yra sunkus nusikaltimas“ (KBK 2261), todėl bet kokia gynyba, net ir ginkluota, neturi peržengti būtinosios ginties ribų. Taip pat dera suprasti, kad „būtinoji žmogaus ir visuomenės gintis nėra draudimo žudyti nekaltą žmogų, tyčinės žmogžudystės išimtis“ (KBK 2263), tai la-

¹⁵ *Youcat: Jaunimo katekizmas*. Vilnius, 2011, § 398.

¹⁶ Ten pat, § 380.

biau bendrojo gėrio, kuris reikalauja neteisėtą užpuoliką padaryti nepa-
vojingą, gynimas.

Išėities tašku laikyti anksčiau išsakyti RKB mokymo dėmenys impli-
kuoja tautos gynimąsi ginklu kaip morališkai leistiną, tačiau nepažeid-
žiant protingumo ir proporcingumo kriterijų. Negana to, karo ar kitu
atveju, kai kyla pavojus nekaltų žmonių gyvybei, „teisėta valdžia turi teisę
net ginklu atremti gyventojų, už kuriuos ji atsakinga, užpuolikus“ (KBK
2265). Čia taip pat svarbu ir tai, kad nors karas ir yra suvokiamas kaip
moraliai blogas vyksmas, tačiau, jam kilus, valstybių vadovai turi teisę,
pareigą ir net prievolę organizuoti gynybą, taip pat ir ginkluotą¹⁷. Visa
būtinoji gintis ir ginkluotas gynimasis karo atveju remiasi postulatu, kad
„žmogaus gyvybė yra dovana, gintina nuo įvairialypio naikinimo“¹⁸, to-
dėl „žmogus negali žudyti kito žmogaus, išskyrus būtinos ginties atveju
ar gelbėdamas(is) iš kraštutinės bėdos“¹⁹.

Šventasis Tomas Akviniėtis pažymėjo, kad savigny (šiuo atveju ir
tėvynės gynimas ginklu) turi du galimus padarinius: savosios gyvybės
išsaugojimą ir užpuoliko mirtį. Abu šie padariniai yra įmanomi, tik iš jų
pirmasis yra norimas, o antrasis – ne (plg. KBK 2263). Todėl besiginan-
tys asmenys ar tautos turi teisę panaudoti jėgą gindami tuos, kurie pa-
tys negali apsiginti nuo agresoriaus²⁰, nes ir vienu, ir kitu atveju būtinoji
gintis yra ne tik teisė, bet ir pareiga to, kuris atsakingas už kitų žmonių
gyvybes²¹.

Mūsų temos kontekste tai būtų tėvynės ir jos piliečių ginkluoto pasi-
priešinimo dalyviai, gynėjai ar šalies karinės pajėgos. Popiežius Pranciš-
kus šį teiginį papildė teigdamas, kad „gynyba yra teisė, bet yra ir garbė“²².
Taigi, galime teigti, kad asmuo, ginantis savo kraštą, elgiasi ne tik teisėtai,
bet ir garbingai, nors čia, žinoma, dera pažymėti, kad ginkluotų konf-

¹⁷ Plg. *Компендиум социального учения Церкви*. Москва, 2006, § 500.

¹⁸ Šventas Tėvas Pranciškus. *Enciklika LAUDATO SI' apie rūpinimąsi bendrais namais*. Kaunas, 2015, § 5.

¹⁹ *Youcat: Jaunimo katekizmas*. Vilnius, 2011, § 378.

²⁰ Plg. *Компендиум социального учения Церкви*. Москва, 2006, § 504.

²¹ *Youcat: Jaunimo katekizmas*. Vilnius, 2011, § 380.

²² Žiugždaitė S. Popiežius žurnalistams lektuve: Stipriai išgyvenu Baltijos šalių istori-
ją [interaktyvus], 2018 09 26 [žiūrėta 2018 09 28]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-09-26-papiezius-zurnalistams-lektuve-stipriai-isyvenau-baltijos-saliu-istorija/172034>>.

liktų metu taip pat galioja moralinis įstatymas, o veiksmai, sąmoningai prieštaraujantys tarptautinei teisei ir jos principams, yra nusikalstami (plg. KBK 2328) ir moraliai nepateisinami. Galima teigti, kad asmenys, krašto gynimo metu besivadovaujantys karo ir humanitarinės teisės normomis, elgiasi moraliai teisingai, nes ši teisė nesikerta su tuo, ko apie krašto gynybą ginklu moko RKB moralinė teisė.

Būtinoji gintis pateisina valstybių ginkluotąsias pajėgas, skirtas saugumui ir šalies laisvei bei taikai pasaulyje užtikrinti, todėl kariai, paminantys žmogaus teises, elgiasi amoraliai, o jų veiksmai yra moraliai nepateisinami, net jei jie pakluso teisėtam įsakymui²³, nes „tarptautinei teisei ir visuotiniams jos principams sąmoningai priešingi veiksmai, kaip ir įsakymai juos vykdyti, yra nusikaltimai“ (KBK 2313). Ginkluotųjų pajėgų karys turi moralinę teisę priešintis įsakymams, kurie reikalauja įvykdyti nusikaltimą žmogaus teisėms, nes, „karui jau kilus, tai dar nereiškia, kad kovojant su priešu visa yra leistina“²⁴. RKB pabrėžia, kad „doroviniu požiūriu karas leistinas tik kaip paskutinė priemonė“²⁵, o popiežius Pranciškus pažymi, kad „problema kyla, kai gynyba tampa agresyvi ir nepagrįsta“²⁶.

Žinoma, pagal RKB, esama asmenų, kurie dėl sąžinės ar įsitikinimų nenori imti ginklo į rankas, todėl Magisteriumas atkreipia dėmesį į tai, jog „teisinga, kad įstatymai žmogiškai atsižvelgtų į tuos, kurie remdamiesi sąžinės motyvais atsisako vartoti ginklus, jei tik yra pasiruošę kitokiu būdu tarnauti žmonių bendruomenei“²⁷. Čia mes galime išvelgti du svarbius mūsų tema dalykus: a) kiekvienas asmuo privalo prisidėti prie tėvynės bendrojo gėrio ją gindamas ir b) ginklu ar be jo kiekvienas valstybės pilietis privalo ginti tėvynę.

²³ Plg. *Компендиум социального учения Церкви*. Москва, 2006, § 502–503.

²⁴ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje GAUDIUM ET SPES // *II Vatikano nutarimai*. Vilnius, 2001, § 79.

²⁵ *Youcat: Jaunimo katekizmas*. Vilnius, 2011, § 398.

²⁶ Žiugždaitė S. Popiežius žurnalistams lėktuve: Stipriai išgyvenu Baltijos šalių istoriją [interaktyvus], 2018 09 26 [žiūrėta 2018 09 28]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-09-26-popiezius-zurnalistams-lektuve-stipriai-isygyvenau-baltijos-saliu-istorija/172034>>.

²⁷ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje GAUDIUM ET SPES // *II Vatikano nutarimai*. Vilnius, 2001, § 79.

Kol kas „karas tikrai nėra pašalintas iš žmonių tarpo. O kol tebėra karo pavojus ir nėra kompetentingos tarptautinės valdžios, turinčios atitinkamas pajėgas, tol valstybėms negalima paneigti teisės leistinu būdu gintis, prieš tai išbandžius visus taikaus susitarimo būdus“²⁸, todėl ginkluotas pasipriešinimas vertinamas kaip galima, bet kraštutinė priemonė. Ši priemonė laikoma moraliai pateisinama, jei taikūs būdai išvengti ginkluoto karinio konflikto yra beprasmiškai arba jau išbandyti.

Jėgos ir ginklo naudojimas gynybai laikomas moraliai pateisinamu, jei atitinka šiuos reikalavimus: agresoriaus veiksmai ir žala tautai yra ilgalaikiai, sunkūs ir neginčijami; jei jokiais kitomis priemonėmis agresoriaus neįmanoma sustabdyti; jei ginklo naudojimas neprives prie dar didesnio blogio nei blogis, kurį norima sustabdyti, čia ypač dera atsižvelgti į masinio naikinimo ginklų panaudojimo galią²⁹.

Savaime suprantama, kad „reakcija į smurtą tarptautiniu lygiu priklauso nuo valstybės ar vyriausybės karinio ir ekonominio pajėgumo. Jei valstybė gali sau leisti, ji už patirtą smurtą griebiasi atsilyginti kerštu. Priimant tokius sprendimus ne itin atsižvelgiama į faktą, kad dėl to labiausiai nukenčia nekalti civiliai žmonės“³⁰, todėl valstybė turėtų rūpintis gynyba, o ne kerštu ar puolimu, nes tik gynybos atveju ginklo naudojimas būtų moraliai pateisinamas. Negana to, „valstybės valdžiai tada tenka teisė ir pareiga įpareigoti piliečius atlikti kas būtina valstybei apginti“ (KBK 2310).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „viena yra vartoti ginklus teisėtai tautos gynybai, o kita – siekiant pavergti kitas tautas“³¹. Pirmuoju atveju ginklo naudojimas leistinas ir moraliai pateisinamas, antruoju – laikomas baisiu nusikaltimu. Akivaizdu, kad tarptautinius santykius reguliuoti ir gintis, esant galimybei, derėtų be ginklo, tačiau, kai būtina, ginklo naudojimas ginantis ar ginant savo kraštą yra moraliai pateisinamas, nes kiekvieno žmogaus ir valstybės piliečio teisė gyventi susijusi su prievole ir galimybe saugoti savo ir artimųjų gyvybę. Teisė priešintis, net ir ginklu, remiasi prigimtinė teise į savo gyvybės ir nacijos suverenumą ir išsaugojimą.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Plg. *Компендиум социального учения Церкви*. Москва, 2006, § 500.

³⁰ Düring J. *Su smurtu susidūrus. Krikščioniškieji savigyvos principai*. Vilnius, 2012, p. 17.

³¹ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje GAUDIUM ET SPES // *II Vatikano nutarimai*. Vilnius, 2001, § 79.

Taip pat dera atkreipti dėmesį ir į tai, kad RKB smerkia masinio naikinimo ginklų naudojimą. Magisteriume pabrėžiama, kad „kiekvienas karo veiksmas, nešantis beatodairišką naikinimą ištisiems miestams arba plačioms sritims drauge su jų gyventojais, yra nusikaltimas Dievui bei pačiam žmogui ir turi būti griežtai ir nedvejojant pasmerktas“³². Karinė galia nedaro jos naudojimo teisėtu, siekiant karinių ar politinių tikslų, tačiau, jei karas prasidėjo, dera žinoti, kad kariaujančioms pusėms ne viskas leidžiama. Anot Jono Pauliaus II, teisės gynybai įgyvendinimas neturi peržengti „tradicinių būtinumo ir proporcingumo rėmų“³³, nes, popiežiaus Pauliaus VI žodžiais tariant, „su tikru blogiu negalima kovoti taip, kad rastųsi dar didesnė blogybė“³⁴.

KITO SKRUOSTO ATSUKIMO KLAUSIMU

Religijotyrininkė Karen Armstrong pastebi, kad „Biblijoje tikrai yra nemažai smurto – daug daugiau negu Korane“³⁵, tad natūralu, jog bibli-niame kontekste smurto, karo ir gynybos klausimai buvo paliesti arba svarstyti, nes puikiai suvokiamas karo pavojaus realumas ir tai, kad norintis išlikti tikintysis negali likti pasyvus stebėtojas ir laukti, kol angelai ar pats Dievas išgelbės tautą. Koheleto knygoje rašoma: „Viskam yra metas, ir kiekvienam reikalui tinkamas metas po dangumi <...> Laikas žudyti ir laikas gydyti, laikas griauti ir laikas statyti <...> Laikas mylėti ir laikas nekęsti, laikas karui ir laikas taikai.“ (Koh 3, 1.3.8)³⁶ Nors ir „Naujajame Testamente neabejotinai esama kovos metaforų, pavyzdžiui, kalbant apie tikėjimo tvirtumą“³⁷, o Biblijoje „kariuomenės prasmė daugiausia pateikiama kaip Dievo valios sąlyga, karys siejamas su dieviškojo kario, kurio

³² Ten pat, § 80.

³³ Plg. *Компендиум социального учения Церкви*. Москва, 2006, §. 501.

³⁴ Popiežius Paulius VI. *Enciklika POPULORUM PROGRESSIO apie tautų vystymąsi*. Vilnius, 2010, § 31.

³⁵ Armstrong K. *Biblija: Knygos biografija*. Vilnius, 2008, p. 227.

³⁶ Šventojo Rašto tekstai cituojami iš: *Biblija, arba Šventasis Raštas. Ekumeninis leidimas*. Vilnius, 2017, nebent nurodyta kitaip.

³⁷ Ansorge D. Smurtas krikščionybės vardu? // *Bažnyčios žinios* (Katalikų Bažnyčios Lietuvoje informacinis biuletėnis Nr. 3(441)). Kaunas, 2017, p. 30.

tikslas – saugoti žmones, įvaizdžiu³⁸. Tačiau čia aptarsime tik vieną populiariausią jos teiginį – apie skruosto atsukimą skriaudikui.

Norėdami išsakyti poziciją agresoriaus atžvilgiu, krikščionys paprastai cituoja Evangelijoje pagal Matą pasakytus Jėzaus žodžius: „Nesipriešink piktam [žmogui], bet jei kas tave užgautų per dešinį skruostą, atsuk jam ir kitą.“ (Mt 5, 39)

Ši citata paprastai pateikiama kaip klasikinis pavyzdys, nurodantis, kad krikščionis privalo leisti žeminamas, mušamas ir visai niekinamas. Čia „kito skruosto atsukimas, įpareigojimas mylėti priešą ar būti pasiruošus visada visiems atleisti. Laikydamasis tokio požiūrio, kiekvienas geras krikščionis turėtų būti auka, žmogus, kuris ne tik leidžiasi be saiko žeminamas, bet dar ir nepyksta ant savo kankintojų“³⁹. Tačiau toks kraštutinis požiūris neatitinka krikščioniškosios pasaulėžiūros ir biblinio požiūrio, juo labiau kad šią šventraščio citatą galima interpretuoti įvairiai. Vieną iš galimų interpretacijų dabar trumpai ir apžvelgsime.

Evangelijos pagal Matą kito skruosto atsukimo problematika paprastai traktuojama kaip įsakymas leisti būti mušamam, niekinamam ir kankinamam. Paprastai, vadovaujantis čia citata, bandoma pateisinti kentėjimą dėl Kristaus ir taip jungtis prie jo kančios ant kryžiaus. Interpretacijos galimos įvairios, tačiau, bandant suvokti visuminį aptariamą straipsnio temos kontekstą, gali padėti pažodinis teksto vertimas, nušviečiantis kiek kitokį požiūrį, nei įprasta. Čia mums pagelbės Naujojo ekumeninio Mato evangelijos vertimo tekstas ir jo komentaras.

Išverstas pažodžiui tekstas skambėtų taip: „Nesipriešink piktai, bet jei kas tau trenktų per dešinį skruostą, atsuk jam kitą.“ Komentare rašoma, jog vertimas mums kalba apie stovėjimą priešpriešiais, tačiau be pykčio, t. y. nepiktą. Tekste nekalbama apie visišką nesipriešinimą, tik kalbama apie nesipriešinimą pykčiu. Vien jau kito skruosto atsukimas suponuoja priešpriešą. Veiksmazodis *antihistēmi*, kuris čia ir vartojamas kalbant apie nesipriešinimą, turi karinį reikšminį atspalvį, reiškiantį kariuomenės išrikiavimą mūšiu⁴⁰.

³⁸ Bielinytė I. Karybos elementai Biblijoje. *Kariūnas*, 2015, Nr. 1 (124), p. 39.

³⁹ Düring J. *Su smurtu susidūrus. Krikščioniškieji savignyos principai*. Vilnius, 2012, p. 10.

⁴⁰ Plg. *Evangelija pagal Matą. Naujas ekumeninis vertimas*. Vilnius, 2017, p. 35–36.

Pažodinis teksto vertimas atskleidžia kitokią priešinimosi dimensiją. Šis tekstas – apie aktyvius veiksmus, o ne apie pasyvų kentėjimą. Kariuomenės išrikiavimo mūšiui momentas suponuoja tolesnį veiksmą – gynimąsi, kuris retai būna be aukų. Vadovautis šia interpretacija galima ir diskutuojant Tėvynės gynimo ginklu klausimu. Kaip ir šioje ištraukos interpretacijoje, gintis karo atveju ne tik leistina, bet ir privaloma.

Gana išsamiai šios interpretacijos aspektus yra nagrinėjęs vienuolis benediktinas, aikido meistras Jonathanas Düringas. Jo samprotavimai paremti ne tik giliomis teologinėmis, bet ir kovos meno teoretikų įžvalgomis. Brolis Düringas čia kelia klausimą: kodėl Jėzus kalba būtent apie dešinį skruostą? Jei norima kitą sužeisti, iš pradžių smogiama dešinės rankos kumščiu, o toks smūgis pirmiausia taikomas į kairį skruostą. Tačiau ne bandydamas fiziškai smurtauti, o norėdamas paniekinti ar pažeminti, skriaudikas smogtų dešinės rankos išorine puse. Tad Jėzus kalba ne apie pasyvumą fizinio smurto atveju, o apie poziciją, kai asmuo yra žeminamas. Kito skruosto atsukimas taip pat yra ir iššūkio metimas skriaudikui, nes taip parodoma, kad priešininko nebijoma ir skriaudžiamasis yra ne žemesnio, bet lygaus statuso asmenybė, tad čia pereinama į aktyvaus pasipriešinimo poziciją⁴¹. Taip pat vertėtų prisiminti kunigo jėzuito Jono Juraičio mintis, papildančias šias įžvalgas: „Jėzus neliepia atsukti vaiko, tautos, beginklio skruosto žudikui. Smurtautojui leista atsukti tik savo skruostą <...> apeliuojant į šiuos žodžius apie antausį, krikščionio pasirengimas iškęsti neteisybę painiojamas su pasirengimu neveikliai stebėti, kaip neteisybė daroma kitam“⁴².

Taigi biblinė gynimosi samprata gali būti išsakyta šiais katekizmo žodžiais: „Evangelijos dvasia nesuderinama su neapykanta priešui, kaip asmeniui, bet ne su neapykanta priešo daromam blogiui“ (KBK 1933), todėl bet kokie blogi darbai turi būti stabdomi.

⁴¹ Plg. Düring J. *Su smurtu susidūrus. Krikščioniškieji savigynos principai*. Vilnius, 2012, p. 94 – 95.

⁴² Juraitis J. *Išmelsta ir išdrebėta išmintis*. Kaunas, 2017, p. 48.

IŠVADOS

Apžvelgę Romos Katalikų Bažnyčios dokumentus ir kai kurių teologų mintis aptariamąją temą, priėjome prie šių išvadų:

1. Agresoriui užpuolus valstybę, jos piliečiai turi teisę ir prievolę ginti savo šalį.

2. Ginklą naudoti gynybai leistina, jei visos kitos priemonės nenau dingos arba beprasmės.

3. Ginantis ginklu privaloma laikytis būtinosios ginties sąlygų, o ginant savo valstybę – tarptautinės teisės principų, karo įstatymų ir papročių. Priešingu atveju veiksmai bus neteisėti ir moraliai nepateisinami.

4. Bet koks žudymas – nuodėmingas veiksmas, tačiau būtinosios ginties atveju daroma išimtis ir agresoriaus nužudymas, jei kitaip neįmanoma jo sustabdyti, moraliai pateisinamas, todėl gali būti nelaikomas nuodėmingu veiksmu.

5. Gindami savo kraštą ginklu ar kitais būdais, piliečiai naudojasi prigimtine teise ginti savo gyvybę ir tautos suverenumą. Tas, kas ginklu ar be jo gina savo šalį, elgiasi garbingai.

6. Moraliai nepateisinamas masinio naikinimo ginklo naudojimas. Proporcingumo ir protingumo principo nesilaikymas ginantis taip pat laikomas amoraliu.

7. Bibliiniame kontekste, apsvarsčius vieną iš dažniausiai netikslų požiūrį į gynybą formuojančių Naujojo Testamento citatų, būtent Mt 5, 39, prieita prie išvados, kad krikščionis, norėdamas laikytis Evangelijos nuostatų, privalo gintis ir ginti savo artimą.

ŠALTINIAI

1. Ansorge, D. Smurtas krikščionybės vardu? // *Bažnyčios žinios* (Katalikų Bažnyčios Lietuvoje informacinis biuletenis Nr. 3(441)), Kaunas, 2017.

2. Armstrong, K. *Biblija: Knygos biografija*. Vilnius, 2008.

3. Benediktas XVI. *Dvasinės mintys*. Vilnius, 2006.

4. Beresnevičius, G. *Naujojo atgimimo išvakarės: kontrsekuliarizacijos kontūrai Lietuvai*. Vilnius, 2005.

5. *Biblija, arba Šventasis Raštas. Ekumeninis leidimas.* Vilnius, 2017.
6. Bielinytė, I. Karybos elementai Biblijoje. *Kariūnas*, 2015, Nr. 1 (124).
7. Düring, J. *Su smurtu susidūrus. Krikščioniškieji savigynos principai.* Vilnius, 2012.
8. *Evangelija pagal Matą. Naujas ekumeninis vertimas.* Vilnius, 2017.
9. *Youcat: Jaunimo katekizmas.* Vilnius, 2011.
10. Juraitis, J. *Išmelsta ir išdrebėta išmintis.* Kaunas, 2017.
11. *Katalikų Bažnyčios katekizmas.* Vilnius, 2015.
12. *Компендиум социального учения Церкви.* Москва, 2006.
13. Lewis, C. S. *Tiesiog krikščionybė.* Vilnius, 2007.
14. Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje GAUDIUM ET SPES // *II Vatikano nutarimai.* Vilnius, 2001.
15. Popiežius Paulius VI. *Enciklika POPULORUM PROGRESSIO apie tautų vystymąsi.* Vilnius, 2010.
16. Pronckus, R. Pjūklo ketera (*Hacksaw Ridge*): Viena tikėjimo pusė [interaktyvus], 2016 12 01 [žiūrėta 2018 09 30]. Prieiga per internetą: <<https://www.zurnalaskinas.lt/kino-teatras/2016-12-01/Pjuklo-ketera-Hacksaw-Ridg>>.
17. Šventas Tėvas Pranciškus. *Enciklika LAUDATO SI' apie rūpinimąsi bendrais namais.* Kaunas, 2015.
18. Woods, T. E. *Kaip Katalikų Bažnyčia sukūrė Vakarų civilizaciją.* Vilnius, 2016.
19. Žiugždaitė, S. Popiežius žurnalistams lėktuve: Stipriai išgyvenu Baltijos šalių istoriją [interaktyvus], 2018 09 26 [žiūrėta 2018 09 28]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-09-26-popiezius-zurnalistams-lektuve-stipriai-isgyvenau-baltijos-saliu-istorija/172034>>.

Įteikta 2018 m. spalio 16 d.

DEFENCE OF HOMELAND USING WEAPONS: SIN OR VIRTUE? THE APPROACH OF THE CATHOLIC CHURCH

Licentiate of Sacred Theology Gabrielius Edvinas KLIMENKA
Vytautas Magnus University, Lithuanian Riflemen's Union

The article reveals the attitude of the Roman Catholic Church towards the defence of homeland using weapons from the perspective of moral theology. It introduces the problem the essence of which is a wrong conviction among Catholics and others that the doctrine of the Roman Catholic Church prohibits to defend one's country using weapons.

Based on the documents of the Roman Catholic Church and the insights of the theologians, the article reveals the Magisterium's attitude to war and peace. The latter is presented as a fragile balance between international relations and power which at any time can lead to war. It is emphasized that peace is not an elementary lack of war. Peace is an effort of solidarity of all the countries of the world. The article presents how the Magisterium describes military service, an alternative service to those who cannot use weapons due to conscience or moral convictions and the approach of the Magisterium to the state military forces. In this case, the defence of homeland is perceived as the right and duty of citizens to act honorably, while the avoidance proves incorrect behavior.

Based on the fact that the Roman Catholic Church does not support radical pacifism, another part discusses the morality of armed resistance and presents the criteria allowing the use of a weapon for defence, for example, when all the measures are exhausted and there is no other way to resolve an international conflict peacefully. It also explains the cases when the assassination of an aggressor is morally acceptable and permissible. The natural right to defend one's relatives and own life and to preserve the sovereignty of the nation is emphasized as well. The article also addresses the violations of international and military law.

The part that incorporates the biblical approach is limited to discussing a specific quotation, namely *do not remember evil, but if it does light*

up on the right cheek, give it another (Mt 5:39) that is usually used to indicate the position the Christians should take when facing an aggressor. The article points out why the traditional concept does not correspond to the biblical or ecclesiastic theological ideas.

The article came to the conclusions that if an aggressor attacks the state, its citizens must defend their land; the use of weapon is permissible if it does not go beyond the reasonable and proportionate conditions.